

Labā izklaides literatūra – latviešu rakstniecības jaunais izaicinājums

Ieva Kalniņa, LU HZF

LNB, 20.05. 2019.

Triviālliteratūra, populārā literatūra, izklaides literatūra

- *Trivial* - fr. valoda, ikdienišķs, vulgārs, lat. *trivialis* - katram pieejošs,
- Triviālā literatūra neietilpst literārajā kanonā
- Literāro kanonu veido par vērtīgiem atzītie darbi: recenzijas, balvas, prēmijas, bibliogrāfijas, filmas, teātra izrādes (RCB «Mēs. Latvija, XX gadsimts»), vēsturē: skolu mācību grāmatas, studiju kursi, fondi, vārda balvas, vārda vietas, muzeji, ekranizējumi, teātra izrādes, kopoti raksti, masu kultūras recepcija, kalendāri u.c.)
- Literārais kanons mainīgs - E. Po ar stāstiem pie populārās literatūras, mūsdienās ASV literatūras klasiķis ar milzīgu ietekmi Eiropā. Andris Kolbergs - augsti vērtēts padomju latviešu prozā, mūsdienās kriminālromānu autors

Triviālliteratūra, populārā literatūra, izklaides literatūra

Mākslinieciskā kvalitāte:

- vienkārši, plakani tēli (Inga Puriņa «Pazuduši lidojumā» Sofija, Amēlija, Leons, Beate)
- viendimensijas darbība (lineāra darbība, viena darbības līnija)
- laimīgas beigas (S. Švarca «Gliemezis uz rīta takas», Pēterburgas raganas zāles, laimīga ģimene (D. Judina «Ēnas spoguļī»))
- melnbalts - tēlojums (Račko romāni, naiva meitene - liktenīgais vīrietis)
- stereotipiska darba uzbūve

Triviālliteratūra, populārā literatūra, izklaides literatūra

- klišejiska valoda
- pseidoētiski pārspriedumi
- visam viens vienīgs izskaidrojums, un viss skatīts mūsu piedzīvotā iespējās (Mūsu pieredzes ietvars I. Baueres darbos ir labi pārtikusi ģimene, darbīgs vīrs)
- ikdienas mīti (ko nozīmē laba dzīve - sakārtota ģimenes dzīve mazpilsētā - spoža dzīve)
- orientācija uz lasītāju un izklaidi
- žanru literatūra

Triviālliteratūra, populārā literatūra, izklaides literatūra

- Jēdziens ‘triviālliteratūra’ parādījās 20.gadsimta 20.gados, pašas literatūras aizsākumi Eiropā
- 15.gadsimtā atsevišķas lapas ar zīmējumu ar reliģisku saturu, sienas kalendāri, 16.-17.gadsimtā kalendāri (ar datumiem, horoskopiem, mīklā, sensāciju stāstiņiem,
- 19.gadsimtā - pilsētas iedzīvotāju lasītprasme, drukas attīstība, grāmatu izplatīšana (liktenis, sensācija, erotika), no Anglijas - ģimenes un sieviešu romāni, attīstās laupītāju romāni, piedzīvojumu romāni, no ASV šausmu romāni
- Atsevišķi autori ietilpst literatūras kanonā (E. Po, D. Ostina u.c., latviešiem, atsevišķi Blaumaņa darbi u.c.)

Triviālliteratūra, populārā literatūra, izklaides literatūra

- 20.gadsimta 60. gados - kanoniskā literatūra, izklaides literatūra, triviālliteratūra
- Triviālliteratūra (retāk), populārā literatūra, masu literatūra
- Populārā literatūra - noteiktā laika posmā to lasa un pērk ļoti daudzi
- Izklaides literatūra - tā izklaidē, mūsdienās žanra literatūra, ko lasa ko lasa noteikta sociālā grupa
- Izklaides literatūrai - savi noteikumi un standarti
- Žanru balvas, muzeji utt. (labākais gada kriminālromāns, arī specializētās krātuves, muzeji, Latvijā - fantāzijas žanrā)

Kāpēc izaicinājums

- Padomju literatūra kā homogēna literatūra
- Pakļauta sociālistiskā reālisma kanonam
- Kontrole
- Valoda, stāstījums, personas, idejas
- Kriminālliteratūra
- Zinātniskā fantastika
- Tulkojumi, angļu valoda, starptautiskais tirgus

Kriminālromāns

- Romāna galvenie žanri, kuru centrā ir noziegums, ir kriminālromāns, detektīvromāns un trilleris, bet ir arī noir - romāns, spiegu, policistu romāns, sieviešu detektīvs u.c..
- Kriminālromāna centrā - nozieguma cēloņu, motīvu, apstākļu, plānošanas izpēte, noziedzniekā psiholoģijas atveidē
- Trilleris - nepārtraukts sasprindzinājums, daudz bīstamu notikumu, galvenā varona/ņu (noziedznieku, nevainīgi apsūdzēto, netīšu vai profesionālu izmeklētāju) dzenāšana, ļaunie spēki
- Detektīvromānā, ko uzskata par pašu kanoniskāko kriminālliteratūras žanru, sauktu arī par "Whodunit" („Who's done it?"), nepieciešama mīklaina nāve, ilgi nav skaidrs, kurš ir vainīgais, lasītājs seko detektīva gaitām.

Sieviešu detektīvs

- Sieviešu rakstīto detektīvu uzplaukums angļu valodā rakstītā literatūrā - 20.gadsimta 60. gados, kas sāk rakstīt Karolīne Heilbruna (Carolyn Heilbrun) ar pseidonīmu Amanda Krosa (Amanda Cross), viņu romānu varone ir angļu literatūras profesore Keita Fanslera (Kate Fansler)
- Inga Jēruma, kura ir dāmu detektīvu autore Margarita Grietēna, un Margarita, pēc profesijas - angļu literatūras tulkotāja - privātā kārtā palīdz izmeklēt paziņu uzdotās mīklas.
- D. Judinas romāņu varone ir Anna Elizabete, svētku agentūras un Pūcu mājas īpašniece
- Noziegumu izmeklēšana ir viņu sirdslieta.

Kriminālliteratūra

- Detektīvu raksturo - pārsteidzoša intuīcija, asa loģika, dziļa intelīģence, prāta veiklība
- Kriminālromāns ar trillera iezīmēm - A. Bukša romāna «Parādu piedzinēji» abi galvenie varoņi - Ritvars un Sergejs, kuri nodibina firmu „Rasma99”
- «Parāda piedzinēji» stāstījums sākas pirms likuma pārkāpumiem un beidzas jau pēc noziegumu izdarīšanas izmeklētāja kabinetā. Lasītājs seko ne tikai noziegumu norisei un motīviem, bet arī uzzina par notikumu blakusapstākļiem un personu dzīves pavērsieniem.
- Izcila vides pārzināšana

Biogrāfiskais romāns

- jaunu tēmu ieviešana, eksperimentāls stāstījuma veids, kritisks personas un notikumu izvērtējums, distances uzsvēruma
- Ingunas Baueres darbi «Lizete, dzejniekam lemtā», «Ede, Pumpura sieva» - tipiski ir pārvize no atklātā, sabiedriskā telpas uz privāto; notikumu uztvere apziņā nozīmīgāka par vēsturiskajiem notikumiem. Skata punkta maiņa, nevis kāda ir rakstnieka vieta latviešu kultūrā, bet kāds viņš bijis kā vīrs, tēvs
- Kultūrvēsturiskā ievirze - Vecpiebalgas novada raksturojums

Erotiskais romāns

- Dace Rukšāne «Beatrisas gultas stāsti»
- Henrijs uzklausā stāstus
- pārdomas par seksualitāti, kura pastāv kā pietā dimensija, kur nestrādā neviens no šīs pasaules likumiem. Ar seksualitātes ār pasaulīgumu sasauca romānam raksturīgas laika un tā nesto pārmaiņu traktējums -- novecošana parādās kā kaut kas tāds, kas notiek kaut kur citur, ne šeit (Vents Sīlis)
- Karīna Račko «Saplēstās mežģīnes», «Debesu pelnos»
- seksualitāte starp nepieredzējušu meiteni un bagātu vīrieti, kad beidzas ar tradicionālām laulībām un bagātību

Fantāzijas romāni u.c.

- Fantāzijas romāni (Ieva Melgalve)
- vakara romāns (Lata romāna aizvietotājs) - ģimenes romāni ar dramatiskiem pavērsieniem un labām beigām
- vēsturiskais romāns